

OP LOSSE
SCHROEVEN

Over zenuwpezen,
zwartkijkers en zielenknijpers

Waanzin ontregelt, slaat ons uit ons lood en neemt onze houvast weg. Het brengt ons bij de grens van het normale. Maar waar eindigt de norm en begint de chaos? En wie bepaalt waar die grens ligt?

Op losse schroeven, de nieuwe collectiepresentatie, vertelt het verhaal van narren, dollen en waanzinnigen, maar benadrukt ook het belang van psychisch welzijn in een steeds complexer wordende maatschappij. In vijf thema's ontleedt ze 'dat andere', dat ons tegelijk verstoort en fascineert. 'Abnormaal' gedrag werd lange tijd opgesloten in imposante gestichten, maar vandaag reikt psychische zorg ver buiten die muren. De tentoonstelling legt ook de vinger op de evolutie en invloed van machtsrelaties in de psychiatrie en probeert vat te krijgen op de vele labels die zowel hulp als hindernis zijn. Ze stelt de tweedeling tussen lichaam en geest ter discussie en toont hoe verbeelding inzicht brengt en het onzegbare zichtbaar maakt.

OP LOSSE SCHROEVEN vermengt unieke stukken met kleine anekdotes, grote theorieën met verborgen getuigenissen. Objecten, boeken en kunsten komen en gaan. Zo begraven we de psychiatrie niet in de geschiedenis, maar brengen we de geestelijke gezondheid in een prangende actualiteit.

Verdeel de klas in groepen en laat de leerlingen samen werken om een van de 5 thema's uit de tentoonstelling in beeld te brengen. De leerlingen kunnen bijvoorbeeld een rondleiding voor elkaar voorbereiden, maar ook een powerpoint presentatie of een affiche maken. Laat de leerlingen tekenen, schrijven en foto's maken aan de hand van de vragen die op de fiches staan.

Museum Dr. Guislain

Jozef Guislainstraat 43, 9000 Gent, België

Tel +32 9 398 69 50

info@museumdrguislain.be

www.museumdrguislain.be

LICHAAM EN GEEST

Waanzin houdt de mens al eeuwen bezig, maar geen enkel theoretisch kader lijkt er voorlopig vat op te krijgen. In essentie zijn er altijd op een of andere manier substanties, kanalen en organen in het spel. Van bloed, gal en slijm tot spiritus, zenuwen, elektrische ladingen, hormonen en neurotransmitters die een weg zoeken in het lichaam langs kanalen, buizen en netwerken. En dat alles heen en weer tussen de maag, de darmen, het hart, de geslachtsorganen of de hersenen. Om nog te zwijgen over de ziel, de geest, het ego, id, superego, het bewustzijn en ons onbewuste. Doorheen de tijd zijn er verschillende benaderingen geweest om psychische stoornissen te begrijpen. Steeds duiken dezelfde vragen op: hoe komt waanzin tot stand en hoe gaan wij ermee om?

- Hippocrates maakte geen onderscheid tussen lichaam en geest. Door wat ontstaat ziekte volgens hem? Welke 4 lichaamsvochten(humoren) beschrijft hij?
- Wat is een schedelboring? In de Neolithische periode deed men dit om een boze geest uit het lichaam te verjagen. In de 16de eeuw werd dit met een andere bedoeling gedaan. Leg uit.
- Welke verschillende soorten therapieën komen aan bod in dit deel van de tentoonstelling? Benoem ze en plaats ze in de tijd.

CLASSIFICATIE

Categorieën zorgen voor houvast: we benoemen om te begrijpen. Ook menselijke eigenschappen of problemen klasseren we in vakjes. Indelingen evolueren mee met wetenschappelijke inzichten en maatschappelijke normen. Wanneer wordt een rouwproces een depressie? Of iemand die druk doet een 'ADHD'er'? De betekenis van normaal en gezond verschuift voortdurend. Met het ontstaan van de gestichten eind achttiende eeuw start de moderne psychiatrische diagnostiek. De eerste psychiaters wilden het ongrijpbare begrijpen en het onbeschrijfbaar categoriseren. Ze observeerden patiënten, bestudeerden symptomen en bundelden gelijksoortige kenmerken in ziektebeelden. Vandaag wordt een veelvoud aan symptomen gerangschikt in een alsmat langere lijst diagnoses. Scheppen deze strikte categorieën orde, of zorgen ze net voor verwarring?

- Wat is classificatie? Leg uit met een voorbeeld uit de tentoonstelling.
- Door welk classificatiesysteem werden de eerste psychiaters geïnspireerd?
- Waarom is observatie belangrijk? Hoe komt dit aan bod in de tentoonstelling?
- Bestaan er vrouwenziektes? Geef een voorbeeld.
- Hoe beschreef men de evolutie in de ziekte van een vrouw?
- Ook het gedrag van kinderen werd uitgebreid geobserveerd en besproken. Hoe deed men dat? Bespreek.
- Wat is er bijzonder aan de groepsportretten die je ziet in de tentoonstelling? Wat wordt er in beeld gebracht?

ARCHITECTUUR

Het gebouw van het Museum Dr. Guislain markeert de geboorte van het psychiatrische gesticht (1857) in België. De forse afmetingen van de constructie tonen de ambitie van weleer. Met het Hospice Guislain wilde de overheid het hoofd bieden aan de gevolgen van de razendsnelle modernisering en verstedelijking. Slechte huisvesting en grote armoede lokten sociale en psychiatrische problemen uit. Voordien was er nauwelijks sprake van medische zorg voor geesteszieken. Ze werden ‘opgeborgen’ in sombere plekken zoals de crypte van het Gentse Geeraard de Duivelsteen. Vandaag is de situatie anders: het van de stad afgezonderde psychiatrisch ziekenhuis staat ter discussie. In 2002 pleitte de overheid voor de ‘vermaatschappelijking’ van patiënten: het is de uitdrukkelijke wens om mensen met een psychische kwetsbaarheid zo snel mogelijk weer te laten deelnemen aan het gewone maatschappelijke leven.

- Welke rol speelde architectuur doorheen de tijd bij de behandeling van psychische aandoeningen?
- Speelt een gebouw nog altijd zo’n belangrijke rol in het behandelen van patiënten?
- Voor het ontstaan van het eerste psychiatrische ziekenhuis werden patiënten vaak opgesloten. Kan je een voorbeeld geven van zo’n plek?
- De eerste psychiaters waren ervan overtuigd dat structuur belangrijk is voor het herstelproces van patiënten. Joseph Guislain, de verantwoordelijke arts voor de geesteszieken in Gent, zorgde voor structuur in dit gebouw. Hoe deed hij dat?
- Ook kinderen en jongeren, die in instellingen verbleven, hadden baat bij structuur. Geef een voorbeeld van hoe je structuur krijgt in het leven van kinderen.

VERBEELDING

Sinds de oudheid kent de waanzin een grote fascinatie. De mens keek met verwondering en interesse naar wat anders is, naar wat de rede overstijgt. Kunstenaars lieten zich inspireren door melancholie of wilden werken vanuit hun emotie. In de waanzin zagen romantici de bevrijding van het instinct. Ook verbeelding en psychiatrie zijn nauw met elkaar verbonden. Zo portretteerden de eerste psychiaters hun patiënten als illustratie van specifieke ziektebeelden. Ze deden dit met het potlood, op de gevoelige plaat of in bewegend beeld. Maar artsen hadden ook aandacht voor de beeldende creaties die binnen de muren van het ziekenhuis ontstonden. Deze werken inspireerden generaties kunstenaars die geïntrigeerd waren door ‘de andere’. Ook vandaag blijft de grens een bron van inspiratie, maar het is bovenal duidelijk dat verbeelding universeel is. Grenzen kunnen flinterdun worden en zijn zelfs in staat weg te vallen.

- Er is altijd al een fascinatie geweest voor mensen met een psychische kwetsbaarheid. Niet alleen werden portretten gemaakt van patiënten in instellingen, maar ook patiënten gingen zelf artistiek aan de slag.
- In dit deel van de tentoonstelling zijn verschillende voorbeelden van outsiderkunst te zien, maar wat is outsiderkunst precies? En waarin verschilt van bijvoorbeeld werken uit creatieve therapie?
- Geef een voorbeeld van patiëntenportretten. Waarom werden deze portretten gemaakt?
- Zijn er nog andere manieren waarop kunstenaars zich laten inspireren door psychiatrie? Geef een voorbeeld.
- Welke kunstwerk fascineert jou?

MACHT EN ONMACHT

De geschiedenis en actualiteit van de psychiatrie dragen vele vormen van macht en onmacht met zich mee: van het gebrek aan controle over psychische moeilijkheden, over de machteloosheid om het bieden van de gepaste hulp tot de schikking van fauteuil en stoel in het kabinet van de psychoanalyticus. Macht en onmacht is het zichtbaarst in de vorm van opsluiting, wanneer het zich uit in ketens en boeien, in het dragen van een witte kiel of dwangjak, in bevelen, zwijgen of juist schreeuwen in afzondering. Maar er zijn ook minder zichtbare vormen van macht zoals gezaghebbende theorieën, gangbare therapieën en diagnoses. Waar herkennen we de machtsdynamieken in een tijd van vermaatschappelijking van de zorg? Moeten we een kritische blik werpen op de psychiatrie en haar instellingsleven of gaat het veeleer over de woorden en beelden die ons dagelijks omringen?

- Kan je enkele alternatieven geven voor een psychiatrisch ziekenhuis? Geef daarbij ook aan in welke periode deze alternatieven voorkwamen.
- De kunstenaar-patiënt Drenthe klaagt de situatie in de psychiatrie in de eerste helft van de twintigste eeuw aan. Wat herken je allemaal? Therapieën? Dwangmiddelen? Welke rol spelen macht en onmacht hier?
- Drenthe tekent om zich te verzetten tegen zijn situatie. Zijn er nog andere manieren waarop patiënten zich verzetten?